

כי תבואו אל הארץ... ושבתה הארץ שבת לה'

נחלת ה' גליון 26 – אייר תשע"ו

הגאון רבי זלמן סורצקין זצוק"ל (מימין) בכנסיה הגדולה של אגודת ישראל בשנת תרצ"ז

מעניני הפרשה

פרשת בהר

השראת השכינה בקביעות בארץ ישראל

בכמה מקומות הארכנו על כך שענין השראת השכינה בארץ הוא השורש של כל מה שיש בבריאה, וכשיעור השראת השכינה בארץ כך מתרבה ההטבה לנבראים, ואילו כל החסרונות שישנם בבריאה, הינם מכח ההסתור פנים, שהשכינה אינה שורה כראוי על הארץ והיא אינה משפיעה את ההטבה לנבראים.

ועל ענין השראת השכינה כותב הרמח"ל במאמר החכמה (ביאור תפלת ר"ה בחתימת ברכת אתה קדוש) "והנה המצב הטוב שישראל בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרפת, ומלכותו ית' תהיה מתגלית עליהם תמיד, והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית, כי הנה הוא ית' שבלתי בעל תכלית, וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם, ימצאו מקבלים טוב בלא תכלית".

מדברי הגר"א אנו למדים שישנם שני מדרגות בהשראת השכינה, וכך הוא כותב (אדרת אליהו דברים א, ז) "שהכוונה הראשונה היה להוריד שכינתו וכבודו של מעלה ע"י משה מן השמים.. והנה מתחילה לא ירדה שכינה לארץ אלא ע"י הרקיע ירדה על הר סיני, ואח"כ ירדה לאוהל מועד, אבל לא בקביעות אלא ממקום למקום, ואח"כ בארץ ישראל ירדה בקביעות".

ומבואר שישנו ענין מיוחד בהשראת השכינה שהיא נמצאת "בקביעות" בארץ, ואינה עוברת ממקום למקום. וזה תלוי בכך שעם ישראל נמצאים בארץ, [וכמו שיתבאר עוד להלן].

ושבתה הארץ שבת לה'

בדברי זוה"ק בפרשתנו (קח, א) לומדים חז"ל את הענין הזה מפרשת שמיטה המופיעה בפרשה שלנו, וכך אומרים שם חז"ל: "כיון דעאלו ישראל לארעא.. כנסת ישראל (השכינה) הות בה בנייחא על כנפי דכרובים.. הזא הוא דכתיב כי תבואו אל הארץ.. ושבתה הארץ שבת לה; שבת לה ממש". עכ"ל זוה"ק.

כלומר, שכאשר יתקיים "כי תבואו אל הארץ" יתקיים "ושבתה הארץ שבת לה", כלומר, השכינה תהיה במנוחה ובקביעות בארץ.

וכמו שביאר רמ"ד וואלי (ויקרא עמ' רעב-ג) "כי בהיותה מתהלכת במדברות בטלטול הדרכים - איך יתכן שתגיע אל השלוה ואל המנוחה. וזהו הטעם שאמר כי תבוא אל הארץ ושבתה הארץ שבת לה; כלומר, אז תשבות ותנוח לגמרי ולא קודם לכן".

כי זהו העיקר הגדול - שלא לגרום טלטול אל השכינה

במקומות נוספים בדברי הגר"א הוא מדגיש את המעלה שישנה בארץ ישראל, שהשכינה עומדת במנוחה בקביעות במקום אחד. וכפי שהוא כותב בפירושו לחבקוק (ג, ג. כת"י) "כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ. שירדה השכינה בקביעות לארץ". ובהמשך שם (ג, ו) "הליכות עולם לו. ר"ל משבאו לארץ, לא זהה השכינה ממקומה". [וכאן אנו רואים שוב שהענין הזה תלוי בביאת עם ישראל לארץ].

גם רמ"ד וואלי (במדבר עמוד שנו) כותב "כי זהו העיקר הגדול - שלא לגרום טלטול אל השכינה, כי במקום שיש טלטול אין מנוחה, ובמקום שאין מנוחה ההנהגה מבולבלת, וגורמים ח"ו אל הגבירה להיות כשפחתה, צלמות ולא סדרים".

"בנחה" הוא עת רצון ויתברכו עשר ידות

ונביא כאן שני ענינים בהם אנו רואים שישנה השפעה לענין הזה שהשכינה שורה בקביעות בארץ.

בפרשת בהעלותך (במדבר י, לה-ו) נאמר "ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו אויבך וינסו משנאיך מפניך". ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל.

וכתב מהר"ם אלשיך: "ראוי לשית לב אל לשון ויהי שהוא לשון צער (מגילה י, ב), ומבאר מהר"ם אלשיך: "כי אין ספק כי עת הטלטול הארון ממקום למקום, שמייחסת בצד מה טלטול אל השכינה כביכול, כמאמר הכתוב ואהיה מתהלך באהל ובמשכן (שמואל ב ז, ז) [א.ה. יעוי' עוד להלן בענין זה]. והוא עת בחינת רוגז. וזהו אומרו ויהי בנסוע שהוא לשון צער. ועל כן בנסיעה שהוא עת רוגז מה, אז, ויאמר משה קומה ה' והטל הרוגז על אויבך. שיפצו וינסו משנאיך.

אך בנחה שהוא עת רצון אז יאמר שובה ה' ותן רצונך הטוב על עמך. וזהו שובה ה', שתתן שובה ונחת לישראל. או שישוב רבבות את האלפים שיתברכו עשר ידות".

דבר העורך

אחת התופעות המופלאות שאנו רואים בארץ הקודש, היא מנוחת הנפש וישוב הדעת, שישנם ליושבים בה, לעומת אלו המתגוררים מחוצה לה.

בתורה נאמר (דברים כח, סה) "ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנח לך רגלך". וממשיך הכתוב "ונתן ה' לך לב רגז". [פירש"י: לב רגז - לב חרד, כתרגומו דחל]. דהיינו שבח"ל ישנו פחד גם אם התנאים הגשמיים טובים ובטוחים בדרך הטבע, לעומת א"י בה מרגישים מנוחה, גם אם התנאים הגשמיים קשים, ומעלים חששות בדרך הטבע.

ועל כך אומר הכתוב (משלי יז, א) "טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב". ואמרו חז"ל (מדרש משלי פי"ז הובא בילקוט שמעוני תתקנו) "אמר ר' יוחנן טוב פת חרבה [ושלוה בה]. זו ארץ ישראל... מבית מלא זבחי ריב, זה חוצה לארץ..".

כלומר: בארץ ישראל - בכל מצב, גם אם אין אוכל לשובע ואוכלים רק פת חרבה, מכל מקום ישנה שלוה, ואילו בחו"ל - גם אם הבית מלא זבחים, הוא מלא ריב ורוגז וחרדות.

ענין זה מתחבר למה שנתבאר במדור "מעניני הפרשה", ששייבת עם ישראל בארץ גורמת לכך שהשכינה שורה בקביעות ובמנוחה, והוא עת רצון ונחת רוח לשכינה, לעומת המצב שעם ישראל נמצאים בגלות בחו"ל, שאז השכינה מיטלטלת ממקום למקום, וזהו זמן רוגז לשכינה הגורם פורענות רח"ל (וכמש"כ מהר"ם אלשיך). והמצב של השכינה משפיע על המצב של עם ישראל, וכמו שכתב רמ"ד וואלי (שיר השירים עמ' סז): "כי כל עניניהם של ישראל - הם ממש מעניני השכינה ששורה עליהם". ובמקום אחר הוסיף (שמות ח"א עמ' קנו): "ואינם יוצאים ממנה אפילו כמלא נימא".

ולכן כאשר עם ישראל יושבים בארץ ישראל, שאז השכינה נמצאת במנוחה, הרי זה משפיע גם על ישראל שיהיו במנוחה הנפש.

*

וכך כותב הגאון ר' יחזקאל סרנא במכתב מתאריך ניסן תשט"ז (דליות יחזקאל ח"ב עמ' שנד - שנה) "אמרו חז"ל במדרש שוחר טוב על הפסוק ותרם כראם קרני בלותי בשמן רענן, וז"ל: ישראל בארץ [כלומר בארץ ישראל] הם בצרה גדולה, ובצרתם הם כזית רענן, עכ"ל.

ואמנם רואים אנו דבר פלא זה לעינינו כעת בארצנו הקדושה. כי בחו"ל אחינו מלאים פחד ורעדה על מצבנו, והצדק אתם, כי הלא עומדים אנו על הר געש והסכנה איומה, כי כל הגויים הקרובים וגם הרחוקים, האויבים בנפש, וגם אלה הנראים כידידים - סבבנו, וכולם עומדים על דמינו, ולא קמים ולא זעים ואינם נוקפים באצבע לעזרנו, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ודוקא פה על ההר געש, אין פחד ואין בהלה, והחיים הולכים במסלולם, ואנו רואים בעינינו, איך מקויימים דברי חז"ל, שזוהי סגולת ארצנו הקדושה, שאף כי הם בצרה גדולה, הם כזית רענן, משורשים כשורשי הזית ורעננים ברוחם, ומצפים לישועת ה' שתבוא כחרף עיף".

באותה תקופה ממש כותב גם הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל דברים דומים (אור יחזקאל ח"א, מכתבים, מכתב ריז): "מוצש"ק לפ' צו תשט"ו. בני ברק. תדעו בני היקרים כי הפחד והאימה אשר נראה ונשמע הוא רק למי שהוא רחוק מארצנו. בארצנו הק' שורר ב"ה רוח מנוחה ובטחון, בפרט לתושבי ירושלים, ואם תשאלו מה הוא הגורם? הייתי אומר אולי הוא הסיבה כי ברכת ה' יתברך בתורתו וישבתם לבטח" שורר במ עתה...".

*

בעקבות הדברים האלו נוכל להבין את מה שאומר הפסוק (ויקרא כו, ה) **וישבתם לבטח בארצכם**, וממשיך הכתוב **ונתתי שלום בארץ** ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם, ועמדו כמה מפרשים על התמיהה הקיימת בפסוק זה, שהרי כבר נאמר קודם לכן **וישבתם לבטח בארצכם**, ומדוע צריך לחזור שוב על ההבטחה שלא יהיו מלחמות.

ולפי הדברים הנ"ל באמת במילים **וישבתם לבטח בארצכם** אין הבטחה שלא יהיו מלחמות, אלא **שיהיו במנוחת הנפש בכל מצב** [כמ"ש הגאון הנצי"ב בהעמק דבר (דברים לג, כח): **"וישכן ישראל בטח - בטח, בטה, הוא במנוחת הנפש"**], ולכן מלבד הבטחה זו צריך להבטיח גם שלא יהיו מלחמות.

מאידך, בחו"ל גם בזמנים של שלווה גשמית יש חוסר מנוחת הנפש, וכמו שאמר חז"ל (תורת כהנים שם): **"וישבתם לבטח בארצכם. בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח חוצה לה"**. וכמו שאומר הכתוב (איכה א, ג) **"גלתה יהודה מעוניה ומרוב עבדה היא ישיבה בגוים לא מצאה מנוח"**. וביאר מהר"ם אלשיך: **"כי גם היא ישיבה וקנתה ישיבה בגוים שלא שעבדו בה יותר מדאי, ועם כל זה לא מצאה מנוח"**. [ויעו"ש שהמשיך לבאר את ענין החוסר מנוחה" באופן אחר, אך אפשר להמשיך ביאורו עפ"י פשוטו, שאע"פ שהיה לה ישיבה ותנאים טובים בין הגוים, בכ"ז לא מצאה מנוחת הנפש].

ויעו"ש בספר אזנים לתורה (ויקרא עמ' שכה) שמעיר הג"ר זלמן סורוצקין וצ"ל על דרשת הת"כ הנ"ל **"בארצכם אתם יושבים לבטח, ואי אתם יושבים לבטח חוצה לה"**. **"ובני ישראל היושבים לבטח מחוץ לארץ ישראל ונהנים מזה, אינם שמים לב שזוהי ברכה שלא כתובה בתורה, וצריך לחקור את סיבתה..."**.

*

הגמ' בנדרים (כב, א) מספרת שכאשר עלה עולא לארץ ישראל התלוו אליו שני אנשים, כאשר באמצע הדרך קם אחד מהם ושחט את חברו **"אמר ליה [הרוצח] לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין (- כן), ופרע ליה בית השחיטה [ונתיירא לומר לו שלא עשה יפה שמא יהרגנו. רש"י]. כי אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה [שאמרת לי זיל ופרע בית שחיטה]. א"ל: נפשך הצלת"**.

וממשיכה הגמ': **"קא תמה רבי יוחנן: מכדי כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב, א"ל: הווא שעתא לא עברינן ירדנא"**. ופירש"י: **"תמה ר' יוחנן. על דהוה ליה להווא בר חוואה כעס כל כך שהרג לחבירו הואיל דהוה בארץ ישראל"**.

אמנם בשיטה מקובצת שם הביא ביאור אחר לתמיהתו של רבי יוחנן, ולדבריו תמיהתו של רבי יוחנן לא היתה על אותו רוצח, אלא על עולא שפחד ממנו, **"איך היה מפחד ממנו, מאחר שנכנס בנבול ארץ ישראל - שהוצרך להחניפו ולסייע ידי עוברי עבירה"**. [ופירוש השיטמ"ק מתאים עם התרגום של הפסוק אותו הביא רבי יוחנן **"ונתן ה' לך שם לב רגז"**, שתרגומו **"לב דחל"**, כלומר מפחד (ולא כועס)].

הנה כי כן בגמ' זו אנו רואים כיצד באופן מוחשי מתקיים ההבדל בין ארץ ישראל לחו"ל, עד שהמעבר בירדן הוא זה שמשפיע על הרגשת הלב של היהודי.

*

יהי שלום בחילך שלווה בארמנותיך (תהלים קכב, ז) - נאמר על ארץ ישראל. אך כמובן כמו שלכל מעלותיה של הארץ זוכה יותר מי שדבק בה, כך במעלה זו של מנוחת הנפש, מי שגר בארץ ישראל מתוך אהבה אליה ודבקות בה, זוכה לברכה כפולה של שלווה כמו שאומר הפסוק שלפני זה - **שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך**.

[ולפי דבריו יש לבאר מה שאמרו (ברכות ו, ב) **"כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו"**, משום שאז השכינה השורה על מקום תפילתו, אינה מיטלטלת ממקום למקום, ועי"ז הוא מתברך עשר ידות].

כשהשכינה במנוחה וקביעות - עם ישראל מתרבה

את ההבחנה הזו של החילוק בין **"ויהי בנוסע"** ל**"בנחה"**, אנו רואים ג"כ בדברי חז"ל בספרי (בהעלותך, פיסקא פד) **"ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מגיד הכתוב כשהיו ישראל נוסעים - אלפים, וחונים - רבבות"**.

ולפי הנ"ל דברי הספרי מבוארים, מדוע דווקא בשעה שהיו חונים היו רבבות, משום שאז השכינה לא היתה מיטלטלת ממקום למקום - ולכן היתה יותר ברכת הבנים מאת השכינה. [ובדומה לזה ביאר ב"משך חכמה" שם].

[וכבר עמדנו על כך שארץ ישראל מזכה לבנים (בגליון 23 "חכמת סופרים"). ולהנ"ל יש כאן עוד עומק, שארץ ישראל גורמת שהשכינה תהיה במנוחה ובקביעות, וקביעות השכינה גורמת לברכת הבנים, וכנ"ל].

וכביאור זה אנו רואים בדברי חז"ל בשיר השירים רבה (א, ג): **"אף ערשנו רעננה.. עד שלא נבנה בית המקדש היתה השכינה מיטלטלת ממקום למקום... ד"א אף ערשנו רעננה, מה מטה זו אינה אלא לפריה ורביה, כך עד שלא נבנה בית המקדש "כל הקהל כאחד ארבע רבוא" (עזרא ב), משנבנה בית המקדש פרו ורבו, דאמר רבי יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות היו, והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים"**.

הרי שברכת הבנים תלויה בבנין בית המקדש, והכח של בית המקדש תלוי בכך ש"אין השכינה מיטלטלת ממקום למקום", משום שכאשר השכינה במקום אחד - היא משפיעה ברכות בכלל, וברכת הבנים בפרט.

שתי סיבות שגורמות את מצב השראת השכינה - המשכן, ועם ישראל

ישנן שתי סיבות שגורמות את מצב השכינה, האם להיות מטולטלת, או להיות במנוחה.

א. **המקדש שעליו היא שורה** - שבמדבר המשכן היטלטל ממקום למקום, כדברי רמ"ד וואלי הנ"ל, ומאידך בארץ ישראל בית המקדש נמצא במקום קבוע.

ב. **עם ישראל** שעליהם השכינה שורה - שבגלות הם מיטלטלים ממקום למקום, כמו שאומר הכתוב (דברים כח, סה) **"ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לך רגלך"**, וממילא גם השכינה השורה עליהם מיטלטלת ממקום למקום. [ויעו"ש בפ"י רמ"ד וואלי: **"ומ"ש בכפל הלשון "לא תרגיע, ולא יהיה מנוח לך רגלך" הטעם הוא, להודיע שכשם שאין מנוחה להם בארצות הגוים, כך אין מנוחה אל השראתם"** (- השכינה שגלתה עמהם)]. ומאידך בארץ ישראל, עם ישראל אינם מיטלטלים ממקום למקום, ועי"ז גם השכינה שורה בקביעות בלי להיטלטל.

שני חילוקים בין א"י לחו"ל

ואמנם החילוק בין ארץ ישראל לחו"ל הוא יותר מהותי, שאף אם יהיה מצב שמקום השראת השכינה (שזה המקדש, ועם ישראל) מיטלטל ממקום למקום גם בתוך ארץ ישראל, גם אז הטלטול בארץ ישראל יותר טוב מהטלטול בחו"ל, משום שכל ארץ ישראל נחשבת כ"רשות היחיד" אחת, וממילא המעבר ממקום למקום בתוכה אינו נחשב טלטול [וכמו שאנו מוצאים לענין טלטול בשבת, שבת נחשב כד' אמות ומותר לטלטל בכלן]. ומאידך חו"ל נחשבת כרשות הרבים - וברה"ר כל ד' אמות חדשים, נחשבים כמקום אחר.

וענין זה שא"י נחשבת כרה"י וחו"ל כרה"ר, מבואר בדברי חז"ל בתיקו"ז (ס, א): **"...אגורם למהוי שכינתא נפקא מאתרה דאיהי ארץ ישראל רשות היחיד, וגלה אותה בין אומין דעלמא דאינון רשות הרבים, הדא הוא דכתיב ובפשעכם שולחה אמכם"**.

ויעו"ש בביאור הרמ"ק, שבא"י מושל רק הקב"ה - יחידו של עולם, ולכן היא נקראת **"רשות היחיד"**, ואילו בחו"ל שרי האומות שהם רבים מושלים עליה, ולכן היא נקראת **"רשות הרבים"**.

וממילא שלשה דרגות ישנם בענין זה: א. מקום קבוע בארץ ישראל - הוא המצב הטוב ביותר. ב. בחוץ לארץ - הוא המצב הגרוע ביותר. ג. מקום לא קבוע בתוך ארץ ישראל - הוא דרגא אמצעית.

חכמת סופרים

"כל גיא ינשא, ואיהו גימטריאות פרפראות לחכמה" (תיקוני זוהר תקון ע). ורוצה לומר דנאמר ביה "חכמת סופרים תסרח" [- שסופרים מספר הגימטריאות], וזה "כל גיא" שהיה שפל מאד - "ינשא". (ביאור הגר"א שם דף קלט, ב).

כבוד השכינה השורה בבית המקדש - מתפשט בכל ארץ ישראל

ירושלים שקדושה ראשונה קידשתן לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם" (ויקרא כו, לא), ואמרו חכמים, אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים. (מגילה כח, א). עכ"ל.

ובשו"ת חתם סופר, (יורה דעה, סימן רלד), **"...וכיון שכל עצמו הוא משום עוצם קדושתה, אין ליכנס כלל בפלפול אי קדשה ראשונה קדשה לעתיד לבא, ובפלפול רמב"ם וראב"ד בקדושת המקדש בזה"ז אי חייב כרת הנכנס לתוכו. דלכ"ע קדושת שניה [ארץ ישראל וירושלים] קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם, לא נשתנה ולא ישתנה"**.

"ארץ ישראל" בגימטריא "תת כבוד" - כלומר: שניתן בה כבוד השכינה השורה בבית המקדש.

ועפ"י הכתוב (ישעיהו לה, ב) **כבוד הלבנון נתן לה** - **"כבוד הלבנון"** - הוא כבוד שכינה השורה בלבנון הוא ביהמ"ק (אלשיך). **"ניתן לה"** - לארץ ישראל (רד"ק). וכמו שאמרו (שמות רבה לב, ב): **"ואתן לך ארץ חמדה, למה נקראת חמדה שבחמ"ק נתון בתוכה, הה"ד (תהלים סח) ההר חמד אלה ים לשבתו"**.

*

ומ"מ אין ללמוד מזה שבזמן שאין ביהמ"ק קיים - אין קדושה לארץ ח"ו, משום שקדושת בית המקדש עומדת במקומו קודם שנבנה ביהמ"ק, וגם לאחר שחרב ביהמ"ק, וכמש"כ הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ז): ולמה אני אומר במקדש

נבואות ה' לאחרית הימים

"גאולת בעתה" - מכח הנהגת היחוד, לדבקים בארץ ישראל

"למען שמו" - הוא "הנהגת היחוד"

והנהגה זו של "למען שמו" - נקראת "הנהגת היחוד" (עיין "שפתי חיים", מועדים ח"א עמוד רפד בד"ה "למען שמו" - גילוי הנהגת היחוד; ובד"ה "ייג מידות רחמים - מכח הנהגת היחוד"). משום שבהנהגה זו משתמש הקב"ה בכח יחודו שהוא השליט היחיד ואינו מוגבל אף לחוקים שהוא חקק. וגם, שזה הרצון היחיד של הקב"ה - להיטיב לישראל בחינם, וכמש"כ שם הגר"א ש"הנהגת שכר ועונש" היא רק אמצעי כדי להגיע ע"י ל"הנהגת חסד חיים" שהיא התכלית.

וענין זה מבואר בדברי חז"ל (פסחים ג, א) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד, ט). אטו האידנא לאו אחד הוא?"

אמר רבי אחא בר חנינא, לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה - על בשורות טובות ואומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות ואומר ברוך דין האמת, לעולם הבא - כולו הטוב והמטיב.

ולכאורה אינו מובן מדוע ענין זה שבעוה"ב יברכו רק ברכת הטוב והמטיב לעוה"ב - שייך לפסוק "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"?

אמנם ביאורו, שבעוה"ז, אע"פ שאנו מאמינים שיש לה' רק רצון אחד - להיטיב, אך לעינים הגשמיות נראה שיש לו חסד ורחמים: רצון להיטיב בחינם ומאהבה, ורצון נוסף להיטיב בתורת שכר עבור המעשים, ומנגד רצון אחר, להעניש את החוטאים, ולכן על בשורות רעות לא מברכים הטוב והמטיב.

אמנם לעוה"ב יראו שכל שלשת הנהגות הנ"ל, הטבה בחינם, ושכר, ועונש - הכל היה בשביל להגיע לתכלית אחת: שתהיה באופן קבוע הנהגת ההטבה בחינם ומאהבה, שזהו רצונו האמיתי של הקב"ה. [והנהגה זו תתחיל בעיקר באלף השביעי, מכח כל מה שעבר בששת אלפין שנין וכנ"ל].

וזהו ביאור דברי הגמרא, ש"ביום ההוא יהיה ה' אחד - הנהגת היחוד" זהו, "לעוה"ב שכולו הטוב והמטיב" - שיתגלה שהרצון היחיד אצל השי"ת בכל מעשיו (הן הנעימים - בחינם או בשכר, והן הכואבים) הוא הרצון להיטיב בחינם ומאהבה.²

הנהגת היחוד - בארץ ישראל

והנה "הנהגת היחוד" פועלת בעיקר בארץ ישראל, וכמו שביאר רמ"ד וואלי (במדבר עמוד קיח. עפ"י הזוה"ק שלח קנח, ב): על הפסוק (במדבר יג, כ) "ומה הארץ. היש בה עץ אם אין?". "שיש השראתו של ארץ אנפין (-) ארך אפים. דהיינו הנהגת היחוד³ דאיהו רזא ד"אין"⁴ - על זאת הארץ, אפילו כשיושבין בה החצונים (הכנענים) שאינם ראויים לה כלל ועיקר, כל שכן בהכנס בה בית ישראל".

דהיינו שמה שנאמר "אם אין" - רומז ל"הנהגת היחוד". ועל זה נאמר תנאי לדבר - "היש בה. אין", ש"הנהגת היחוד שורה על זאת הארץ" - כלומר, ש"ארץ ישראל" היא כמו צינור שמקשר בין "עם ישראל" ל"הנהגת היחוד". וממילא צריך להתקיים "בהכנס בה בית ישראל" - שבשביל להיות דבוקים ב"הנהגת היחוד", צריכים להיות דבוקים בארץ ישראל. [וכן מבואר בדברי הרמח"ל (תפילות לרמח"ל - תפילה רכד)].

סיכום

ומעתה מבוארים היטב דברי הכתוב "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" - שהגיע הקץ האחרון, וממילא גם אם "לא זכו", יגאלו מכח "הנהגת היחוד" - וחותני את אשר אחון אע"פ שאינו הגון, אלא שבשביל לזכות להנהגת היחוד צריך להיות דבוקים בארץ ישראל, ולכן צריך ג"כ "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

וממשיך הכתוב (טז) "וייראו גוים את שם ה' וכל מלכי הארץ את כבודך" ופירש"י: "וייראו גוים את שמך - כשתושיע את עמך". כלומר, שע"י הגאולה יתגלה ה"למען שמו" - הנהגת היחוד על ישראל לעיני כל באי עולם.

בתהלים פרק קב, לאחר שמתאר את המצב של ישראל בגלות: "כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד נחרו הוכה כעשב ויבש לבי וגו'", נאמר: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד". ופירש"י: "כי עת לחננה. כי כך הבטחת כי יראה כי אזלת יד, והרי אזלת יד". כלומר, שהמצב של "אזלת יד" מוכיח שהגיע הקץ האחרון - עת לחננה (עיין דברים לב, לו, ובספרי; דניאל יב, ו - ז, ובפירש"י; סנהדרין צז, א). וכן ביאר הרד"ק: "כי בא מועד, כי לגאולה מועד וזמן קצוב".

וממשיך הכתוב (טו) "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" ופירש הרד"ק בשם החכם הכוזרי: "אתה תקום תרחם ציון, מתי? כי [- כאשר] רצו עבדיך את אבניה, כלומר, כי ירושלם תבנה פְּשִׁיכְסָפוּ ישראל לה תכלית הפְּסָף עד שיחננו אבניה ועפרה".

וצריך להבין שהרי אמרו בסנהדרין (צח, א): "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה". כלומר שגאולת "בעתה" - בקץ האחרון, מגיעה ב"לא זכו", שאין לעם ישראל זכויות, ומדוע צריך את הזכות של "כי רצו עבדיך וכו'". וכמו"כ בהמשך שם אמרו "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב... דכתיב למעני למעני אעשה". דהיינו שגאולת "בעתה" היא "למען שמו של הקב"ה", ובלא זכותם של ישראל.

וכך כתב הגר"א בתיקוני זוהר (תיקון כב. עד, ב מדפי הגר"א בד"ה ללבי גליתי): "כי יש קצים בכל דרא לפי הזכויות, אבל קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמש"כ (יחזקאל כ, כב) ואעש למען שמי, וכמ"ש בתפילה [ומביא גואל לבני בניהם] למען שמו באהבה".

וא"כ, כיון שנאמר "כי עת לחננה כי בא מועד", דהיינו, שהגיע הקץ האחרון, מדוע צריך להזכיר את הזכות של "כי רצו עבדיך את אבניה".

אף אם תכלה זכות אבות - וחותני את אשר אחון

ובשביל לבאר את הדברים נבאר קודם את הענין של "למען שמו": במעשה העגל הזכיר משה רבינו זכות אבות, וכמש"כ (שמות לב, יג) "זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו'".

ואח"כ נאמר (שם לג, יט) "ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך וחתני את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם".

ופירש"י: "הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה, שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה? אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור, ואתה צפון במערה:

וקראתי בשם ה' גוי - ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות, וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות, הוי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין, כי רחמי לא כלים".

כלומר, שגם אם תמה זכות אבות, משום שאין עושין כמעשהיך, מ"מ "רחמי לא כלים", וכמו שממשיך הכתוב "וחותני את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם". ודרשו חז"ל (ברכות ז, א) "אף על פי שאינו הגון".

הנהגה זו של "וחותני את אשר אחון" - אע"פ שאינו הגון, היא היא ההנהגה שנקראת "למען שמו". וכמו שביאר הגר"א ("ליקוטי הגר"א" בסוף "ספרא דצניעותא" דף לט): שיש להשי"ת שני הנהגות: א. הנהגה תחתונה - "הנהגת עבדים", שהיא הנהגת שכר ועונש במשפט לפי המעשים. ב. הנהגה עליונה - "הנהגת בנים", כאב המיטיב לבניו בחינם, מתוך אהבה ורחמים, והוא מה שאמרו (ברכות ז, א) "וחותני את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון".

ומוסיף הגר"א שה"הנהגת חסד חיים" תתחיל בעיקר באלף השביעי, אמנם גם בתוך הששת אלפים, יש לפעמים מקצת ממנה. ומסיים הגר"א: "והוא סוד התפלות שיעשה למענו יתברך". [דהיינו "למען שמו"].

¹ וכמו שאמרו חז"ל (תיקוני זוהר, תכ"א, דף נד, ב): "ואמר (משה) זכור לאברהם, ולביתו אמר זכור ליצחק, ולביתו אמר [זכור] לישראל, ואמר קודשא בריך הוא, לגבייהו תמה זכות אבות - כיון דלא תאבו בתיבותא, ואם תאבין בתיבותא - אתמר לגבייהו חלה זכות אבות". [וכ"ה בזה"ק שלח, קעד, א: "ובה חלה זכות אבות (לצדיקים), ובה תמה זכות אבות לרשעים"]. כלומר, שזכות אבות מועילה - דווקא אם עושין כמעשהיך

ואמנם במידה מועטת "זכות אבות" מועילה גם לרשעים, להצטרף להנהגת "למעני למעני אעשה" ולהביא את הגאולה "בעתה". כמבואר בדברי הגר"א (אבן שלמה יא, ט - ועיין בתיקוני תיקון ב מתיקונים אחרונים, דף קלט, א). אך זכות אבות לא מועילה במידה מרובה, שיהיה לה כח בפ"ע להקדים הגאולה קודם הקץ האחרון.

² הענין מבואר בארוכה ב'אדיר במרום' להרמח"ל (עמי רט - ריג): "אפי' שהרצון של עכשיו הוא דין, אבל עכ"פ הוא נולד ומכוון אל החזרת הדין לחסד. ולכן [הרצון להיטיב ולרחם] נקרא 'רעוא דרעוין' - שהוא הרצון שורש כל הרצונות".

³ יעו"י במבוא מהגר"ח פרידלנדר זצ"ל "לפתחי חכמה ודעת". ספרי רמח"ל ח"ג עמ' קכב.

⁴ יעו"י בתיקוני דף פא, ב; קכז, א.

מדברי רבותינו

הגאון רבי זלמן סורוצקין זצוק"ל 1

(בזמן ובמדרגה) שלהם נגד הארץ הק' בשוכם אל משה ובני ישראל.

מי שאינו מודה בארצו - חוטא כנגד ארצו

איש מצרי הצילנו. אמר לו הקב"ה, מי שהודה בארצו (יוסף - כי גנב גנתתי מארץ העברים) נקבר בארצו... אתה שלא הודית בארצך, אין אתה נקבר בארצך (דבר פ"ב)... כששואלים את איש יהודי (והוא תושב איזה מדינה שהיא, ולמקצה השמים ועד קצה השמים), מאיזו ארץ אתה - **עליו לענות "מארץ ישראל אני", אף שלא היה שם מעולם, לא הוא ולא הוריו!** ובאם לא, הוא חוטא נגד ארצו, ומלתו אמורה [א.ה. "ומילתו אמורה" - אין אתה נקבר בארצך" - שאינו זוכה לארץ ישראל]. ואם הוא זוכה לפעמים לעלות או להקבר בארץ, הרי זה מפני שאינו גדול כמשה, ואין הקב"ה מדקדק עמו, כמו שדקדק עם משה. (שמות ב, ט).

העומדים בחו"ל ורואים נבלה בא"י - אין דעת התורה נוחה מזה

ואת הדא. היא ראה האמורה במשנה תורה. ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר. תנא עומדת בבבל ורואה נבלה בארץ ישראל (חולין סג). כשרון גדול הוא לראות מרחוק, אבל מכיון שהיא משתמשת בו לראות נבלה ובפרט בארה"ק, הרי היא נמנית על עופות הטמאים. **רמז לאנשים הרואים נבלה בארץ ישראל כשהם בעצמם עומדים בבבל, ואינם באים לשבת בארץ ישראל לעזור לאלה המשתדלים לתת "נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה" (ישעיה כו) שאין דעת התורה נוחה מזה.** (ויקרא יא, ט).

פרא אדם משום שנלחם בישראל השב לארצו

"ידו בכל ויד כל בו. זה שאנו אומרים בתפילת המוספין של יו"ט "מפני היד השלוחה במקדשך", ה"יד" בה"א הידיעה, של ישמעאל שנאמר בו "ידו בכל". וכבר דרשו עליו חז"ל שהוא פשט ידו בביהמ"ק ולפיכך נאמר בו על פני כל אחיו נפל (ב"ר פס"ב), והעמיד בית מסגד על מקום המקדש ונלחם בישראל **השב לארצו ולפיכך נקרא פרא אדם.**" (בראשית טז).

הודאה להשי"ת על שהביאנו לארץ ישראל

והנני בזה להודות ולהלל ולשבח את בוראי על כל חסדיו... והציל אותנו מכף כל אויב ואורב, והביאנו אל הר-קדשו אל "עיר אלקים קדש משכני עליון" והביאנו אל המנוחה (אמנם לא אל מנוחה שלימה, כי העריבים לא השלימו עדיין עם הרעיון, שבא מועד לפנות את ארץ-ישראל לבני ישראל, ותמיד הם נמצאים עמנו במצב של הטרדה ותגרות)... (הקדמה לספר ויקרא).

בגאולת "בעתה" - הגאולה הגשמית באה קודם הגאולה הרוחנית

כל ימי השתוממתי על המראה, שאין בנבואת נחמה זו (בהפטרת נחמו) זכר לקיבוץ גלויות ולבנין הריסות הארץ וכמו שנא' (תהלים טו): "כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה"..." הנביא, אמנם, מדבר על "ערי יהודה" (הקיימות כבר), אבל רק לבשר להן: על "דרך" לפנות אותה; על "מסילות" ליישר אותן, ומתי נבנו? והנה באים הקיבוץ גלויות בזעיר אנפין, בשנים האחרונות, בנין הארץ ומדינת ישראל, (הנתונה בידים לא נאמנות לה' ולתורתו) בחלק ידוע של ארץ-הקודש, ומבארים לנו, אולי, את הנבואה הנפלאה הזאת: הנביא ראה בחזון את האפשרות (אם "לא זכור") של "ב' נחמות" נפרדות, והלא כה אמרו חז"ל (סנהדרין צח): "זכו עם ענני שמיא (שהגאולה תהיה מהירה ושלמה, בנין הגשמי והכלכלי יחד עם הבנין הרוחני "שמיא"), **לא זכו, עני ורוכב על חמור**" - היינו שהקיבוץ גלויות ובנין הארץ יהיה לאט לאט, בעצלות, ובנפרד מהבנין הרוחני, כי המושלים (שאינם מושלים ביצרים), שלידם תהיה מסורה "הנחמה" הראשונה הזאת, יהיו עניים בדעת וירכבו "על החמור" ראשית ועיקר דאגתם תהיה החומריות, גוף בלא נשמה ואל אלקי ישראל ותורתו לא ישעו... והמירות בין השרידים, הרוחיים עם א-ל ונאמנים עם קדושה, תהיה גדולה מאד, ובאה הנבואה הזאת לנחמם ולעודד אותם, שהעולה על רוח פריצי ישראל לאמר: "ככל הגוים נהיה בית ישראל, היו לא תהיה, ואחרי "נחמה בלא נשמה", תבוא נחמה אמיתית, רוחנית: "נחמו נחמו עמי" עם ה' ותורתו הקדושה "יאמר אלקיכם", הוא יתברך שהצית אש בציון, הוא שעתידי לבנותה באש האמונה הטהורה והצדק האמיתי...". (דברים עמ' פ. וראה עוד מש"כ בהפטרת פר' ראה).

לך לך לארץ ישראל - לתועלת עמך ועצמך

ואעשך לגוי גדול. סימן לבנים, שהמסתפק אם לעלות לארץ ישראל צריך קודם לחשוב תועלת עמו, שא"א לו להיות "גוי גדול" אלא בארצו, לא גדול בכמות, שהרי ארצות אויביו אוכלות בנו, ולא גדול באיכות, שהרי אין השכינה שורה בחו"ל. אך אפי' לתועלת עצמו טוב לו לעלות לא"י כי שם צוה ה' את הברכה: "ואברכך" - בממון, שהרי כספנו שבחו"ל אינו שלנו; זרים אוכלים אותו ורוצחים ויוורשים... "ואגדלה שמך" כי היהודים המסכנים בגולה חכמתם בזויה...". (בראשית יב, ב).

אשרי היהודי שרואה בצרות הגלות קריאה אלוקית לעלות לא"י

לפי סדר הפסוקים יוצא, שאחרי שלבן ובניו התחילו לדבר ולהביט בעין רעה על יעקב, אמר ה' אליו: "שוב אל ארץ אבותיך" - סימן הוא לבנים, שבשעה שהקב"ה רוצה שישבו לגבולם, הוא נותן בלב הגוים להרע ולהציק את ישראל בארצות פיזוריהם. ואשרי היהודי, הרואה אצבע אלקים בזה ושומע את קול ה' הקורא אליו: "שוב אל ארץ אבותיך". (בראשית לא, א).²

וידעו את הארץ - מלשון חבה

וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. (במדבר יד, לא). "ידעו" מלשון "כי ידעתיו האמור באברהם אבינו", והיינו לשון חבה, ר"ל אשר יאהבו את הארץ ולא כאבותיהם אשר מאסו בה. (שם).

הרוצים להתיישב בקבע בחו"ל - זונים מאחרי ה' ונשאו את זנותיהם. (שם לג)... על ש"זניתם" ומאסתם בארץ הקודש ובחרתם תחתיה את ארץ מצרים. מכאן, שבני ישראל הרוצים להתיישב בקבע וליסד ממלכה מחוץ לארץ-ישראל (כמו מעשה "אוגנדה"), הרי הם "זונים" אחרי ארץ לא להם תחת ארצם שיחד ה' להם, וזונים מאחרי ה', שהרי עיקר שכינה בארץ הקודש, ו"כל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה"ה". (אזנים לתורה שם).

החטא הראשון של המרגלים - חוסר הרגשת שייכות לארץ

באנו אל הארץ אשר שלחתנו. כמה מן הזרות, אדישות, ואפילו כגידיה יש בבטוי "הארץ אשר שלחתנו" כלפי הארץ הקדושה, משאת נפש כל זרע יעקב מימי האבות הקדושים ואשר בשבילה גלו בני' למצרים "לפרוע את החוב" של "גר יהיה זרעך" ובלבד שתנתן להם הארץ כולה ושלא יהיה לעשיו חלק בה. והנה באים עתה המרגלים ואומרים למשה: "הארץ אשר שלחתנו! וכאילו להם אין שום זיקה ושייכות לה, ואפשר להחליפה באחרת או לשוב מצרימה, וזה היה החטא הראשון

ישיבת עם ישראל בארץ משפיעה על קדושתה והנה ישראל קדושים הם, וארץ ישראל קדושה, ומצינו שב' קדושות המתאחדות יוצאה מהן קדושה נפלאה "קודש הקדשים"... כשהן מתחברות, והיהודי יושב על אדמת הקודש, הוא מתעלה בקדושתו למעלה למעלה, וכן מתעלה עי"ז קדושת הארץ. ואם בכל המצוות אמרו אינו דומה מועטין העושים את התורה למרובין העושין את התורה, בישיבת ארץ ישראל ע"י יהודים עאכ"ו... ולפיכך היובל נוהג רק כשכל יושביה עליה, כשכל ישראל יושבים בארץ ישראל ומתייצרת עי"ז קדושה עלילית הנותנת עוז ותעצומות לעם...". (ויקרא כה, י עמ' טו).

חטא המרגלים - חסרון באמונה באהבת ה' לבניו ובכחון קדוש ישראל
ב' רעות עשו המרגלים א. הוציאו דבת הארץ רעה. ב. הסיתו את בני ישראל לבטוח בכחם ועוצם ידם ולא לשעון על קדוש ישראל, באמרו: "אפס כי עז העם... והערים בצורות... וגם ילידי הענק ראינו שם... לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו"... (במדבר יד, לז).

ובדבר הזה. שה' נושא אתכם כאיש את בנו, באהבת אב לבנו - "אינכם מאמינים בה' אלקיכם". הלא הוא יתברך הולך לפניכם באש לילה ובענן יומם לראתכם בדרך ולתור לכם מקום חניה. (דברים א, לב).

¹ מלוקט מספריו "אזנים לתורה" על חמשה חומשי תורה

² וכן ביאר רמ"ד וואלי (בראשית, ח"א עמוד ת"ס) "וישמע את דברי בני לבן ... והיה זה סימן לישראל שסמך אל גאולתו יביא עליהם הש"ת חבלי משיח ופנים זועפים של הנכרים, כדי שידחקום אל התשובה וימחרו לצאת מארץ אויביהם".

וכן כתב ב"חפץ חיים על התורה" (פרשת ויצא, עמוד טו): "כשהאומות מדברים סרה על עם ישראל, מעלילים עלינו ודוחקים את רגלינו - בבחינת "וישמע את דברי בני לבן" ... מכיון שאנו רואים את פניהם "שאינם כתמול שלשום", - בבחינת "וירא יעקב את פני לבן" - כשהעומדים בראש הממשלות מראים לנו פנים זועפים, אזי אנו מוכרחים לבקש לנו מקום מקלט, והמקלט היותר בטוח הוא לשוב אל ארץ אבותינו" - "שוב אל ארץ אבותיך". [וע"ע בדברי החפץ חיים בענין זה, בנחלת ה' גליון 44 ניסן תשע"ה (מדברי רבותינו, סימן ג)].

ועייין בדברי רבינו סעדיה גאון (האמונות והדעות, מאמר שמיני): "וצרות גדולות יבואו על האומה באותו הזמן, כאמרו והיתה עת צרה אשר לא נהיתה, ושנאה תתפתח ביניהם ובין הרבה מן האומות עד שיגרשום...".

ועייין ביחזקאל (כ, לב - לד) והעלה על רוחכם היו לא תהיה... אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמוך עליכם. והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם בם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה.

ופי' במצודת דוד: "ביד חזקה - אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי בתת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם".

ובבראשית רבה (לג, ו): היא ישה בגוים לא מצאה מנוח - אילו מצאה מנוח לא היו חוזרים, וכדוהה בגוים הם לא תרגיע ולא יהיה מנוח... הא אילו מצאה מנוח לא היו חוזרים". (וע"ע איכה רבה א, כט. - ובתורה תמימה איכה פ"א הערה סב).